

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 340.15 (37) (049.32)

М.М. Гуренко-Вайцман,
доктор юридичних наук,
професор

«ЛЮДСЬКИЙ ЗМІСТ» РИМСЬКОГО ПРАВА¹

Римське право належить до неперевершених творінь людського генію. Не дивлячись на часову віддаленість, специфічні світоглядні орієнтири та особливості правової регуляції, які були притаманні стародавнім римлянам, основні ідеї римського права і настанови римо-античної культури зберігають свою актуальність і сьогодні. Йдеться не про явища рецепції або «реінкарнації» основних положень римського права, а про його дух та культурне значення. Римське право є «материнським» як щодо європейської культури, так і щодо європейської правової традиції.

Слід також зауважити, що однією із причин особливої зацікавленості античністю сучасною європейською гуманітаристикою є спроба віднайти витoki власної історико-культурної ідентичності, яка необхідна європейській культурі для саморозуміння і самопояснення самої себе. Особливого поживлення у суспільствознавчій думці XXI століття набули обґрунтування європейської ідентичності через осмислення таких проблем як: 1) свобода; 2) права людини; 3) правова держава; 4) глобалізація.

Важливим елементом обґрунтування актуальності дослідження римського права як феномену правової дійсності є те, що воно відкриває перспективи для побудови нових моделей філософсько-правових досліджень права в реальному культурно-історичному контексті, що і спробувала зробити В. М. Вовк. Означена наукова проблема є важливою і ще тому, що вітчизняна суспільствознавча і правознавча думка тривалий час неповною мірою враховувала досягнення світових гуманітаристики і романістики, а також була заангажована ідеологічними настановами.

У монографії, поданій на рецензування, детально і всебічно розглянуті проблеми «людського» змісту римського права: вперше у вітчизняній філософсько-правовій науці проаналізовані проблеми тілесності у римському праві, конститутивне значення феноменів мовчання і промовляння у процесі правового облаштування римського соціального ландшафту. На відміну від усталеного підходу до аналізу римського права, як явища позитивного права, автор пропонує свій власний підхід – дослідження римського права через призму його антропо-культурного контексту.

Автор запропонував новий напрям філософсько-правових досліджень – культурно-правову антропологію, що спонукає до дослідження правових явищ, які мали місце в історії людства, з позицій їх людського начала та в конкретному соціо-культурному контексті.

Досить докладно в роботі розглянуті проблеми, пов'язані із неоднозначністю людського буття (його бінарно-опозиційною природою) та його скеплікацією у римській правовій реальності. Саме в такому контексті досліджені прояви запозичень у римському праві з інших правових культур; по-новому представлена антитеза «свій» – «чужий» (чужий як той, хто вилучений із символічного значення закону).

Цікавим і пізнавальним є розділ в роботі, який охоплює семіотичні аспекти римського права. В. М. Вовк в межах цього розділу акцентує увагу на таких явищах, які на думку наших сучасників, є другорядно-побутовими у римському житті. Але для римлян і одяг, і жести були набагато значущими, ніж слова.

Авторові монографічного дослідження вдалося сформулювати досить чіткий понятійний апарат, здійснити низку наукових класифікацій, які відзначаються логічністю й аргументованістю, проаналізувати висловлені в літературі точки зору з актуальних питань римської цивілістики і римської культури.

Високий ступінь вірогідності і наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено також використанням відповідних наукових методів – загальнофілософських, філософсько-правових, загальнонаукових та конкретно-наукових: діалектичного, системного, логіко-семантичного, історичного, еволюційного, порівняльно-правового та методу тлумачення. Все це дозволило здобувачеві сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

¹ Вовк В.М. Бівалентність римської правової реальності : монографія. – Полтава. 2011. – 348 с.

Специфіка обраної теми обумовила звернення автора до значної кількості джерел з різних галузей. Під час написання даної роботи було використано як власне історичні джерела, так і правові документи, і публіцистичні твори, і специфічні теоретичні розробки, і пам'ятки художньої літератури. Кожна з цих груп на власному рівні віддзеркалює характер сприйняття феномену римського права як рукотворного та одухотвореного. Поза рамками комплексного підходу такі рівні сприйняття залишилися б непоміченими.

Як і будь-яка робота, дослідження В. М. Вовк не позбавлене спірних моментів. Зокрема, звертає на себе той факт, що у роботі йдеться про правову дійсність у знятому вигляді. Тобто, правова дійсність трактується автором як один із способів буття людини, конкретизація культури. А римське право, на її думку, є одним із виявів цієї правової дійсності. Таким чином, ми стикаємося, на нашу думку, із видозміненою концепцією цивілізаційного підходу до історії людства. Ми переконані в тому, що дослідження лише б виграло від більш детального опрацювання цього положення. Тезу про неперервність правової дійсності можна було б підтвердити констатацією спільних рис різних історичних типів права. Автор схематично це зробила, порівнюючи римо-античну правову реальність і середньовічну.

Дещо спірним, нам видається, положення про акти мовчання і промовляння в межах римського права. Представлена аргументація на користь конститутивності вказаних явищ не охоплює всі можливі їх вияви у римській повсякденності (автор зовсім не приділяє увагу такому важливому моменту як мовчання обмежено дієздатних – німих і глухонімих, адже природа їх мовчання немає нічого спільного із мовчанням з правової точки зору).

Також звертає увагу недоопрацьованість автором явища індивідуалізму в римській культурі і римському праві та його подальший розвиток в історії європейської культури. Адже індивідуалізм – це, насамперед, відповідальність особи за своє положення і стратифікаційну позицію, тобто за власну готовність до їх посилюючого здійснення. Індивідуалізм почасти означає найчастіше формалізованою приналежністю до групи і відповідальністю перед нею. Принцип індивідуалізму є основою теорії та історії європейської культури, і саме він відрізняє європейський тип культури від інших культур. Зримо підтвердженням чого є існування тисячі надгробних надписів римлян епохи імперії, які чітко та точно описують особистість померлого. Така данина індивідуальності в подальшому у європейському контексті зреалізується у Декларації прав людини і громадянина, а також у проголошенні принципу свободи особистості в межах закону.

Попри висловлені зауваження, робота В. М. Вовк представляє собою закінчене оригінальне авторське дослідження, яке з філософсько-правових позицій висвітлює римське право.